

HORACIJEVA LIRSKA ISKRENOST

Horacijeve pjesme vrlo često očituju osebujni autobiografski i ispovjedni naglasak. Iscijelirani oblik njegovih pjesama kao i mnogovrsni ritam u cjelokupnoj Horacijevoj lirici, izražen različitim metričkim shemama, — ne dopušta svakome da odjednom uoči i njegovu doživljajnu lirsku atmosferu, pa da shvati u tančine upravo ovaj specifično ispovjedni pjesnikov naglasak. Tako L. P. Wilkinson¹⁾ sumnja u Horacijevu iskrenost pa ga u tom pogledu uspoređuje s pjesnikom Tennysonom. Toga je H. Nicolson u jednoj svojoj studiji²⁾ nastojao protumačiti kao tipična predstavnika t. zv. *Viktorijanskog* optimizma, ali s maskom, jer se tobože Tennyson u svojoj pjesničkoj biti i stvaralačkoj suštini pesimistički odnosio prema očitovanjima života. U tom bi se smislu, prema Wilkinsonovu mišljenju, morao protumačiti i Horacijev stav. Ipak, mi ne možemo, kad bolje uronimo u Horacijevu liriku, da posumnjamo u pjesnikovu iskrenost. Obrnuto, mi možemo govoriti o raznolikim pjesnikovim poetskim zanosima, s obzirom na spomenutu doživljajnu realnu atmosferu, u kojima je njegova *amabilis insania* (C. III, 4) dostigla reljefni lirski izraz, koji je još uvijek svjež i izravno zanosi čitaoce upravo takve lirike.

S druge strane Pöschl je nastojao³⁾ opravdati Horacijev stav prema Augustu. U takvim pjesnikovim emanacijama mi susrećemo neke osobite naglaske, koji su protkani izrazima prikriivena laskanja posebne vrste. Slično kao Pöschl, ali mnogo uspjelije, pokušao je prije njega W. Wili⁴⁾. Možda je Boyancé⁵⁾ u svojoj kraćoj karakteristiki pjesnikove stvaralačko-moralne ličnosti najbolje uočio, u čemu se sastoji Horacijev stav u pitanju pjesničke slobode.

Bez sumnje, Horacijevu lirsku stvaralaštvo i ne možemo shvatiti u svoj njegovoj punini, ako ne poznajemo dobrim dijelom i neke činjenice iz njegova života, koje su djelovale na osebujnost pjesnikova lirskog psihograma i omogućile upravo onakvu lirsku izražajnost u velikom

¹⁾ L. P. Wilkinson, *Horace and His Lyrik Poetry*, Cambridge 1951, s. 67 i d.

²⁾ H. Nicolson, *Tennyson*, Boston — New-York, II izd. 1949.

³⁾ V. Pöschl, *Horaz und die Politik*, Sitz. Ber. d. Heidel. Akad. d. Wiss. — phil. — hist. Kl., Heidelberg 1956.

⁴⁾ W. Wili, *Horaz und die augusteische Kultur*, Basel 1948. i to u poglavlju: *Innere Entscheidung*, s. 117 i d.

⁵⁾ Boyancé, *Grandeur d'Horace*, Bull. de l'Assoc. G. Budé, 1955., s. 57.: *Il a su concilier l'hommage rendu sans bassesse au Prince à sa liberté de poète et de philosophe et nous n'éprouvons jamais en le lisant le sentiment de gêne qu'à Rome, même plus tard, nous inspireraient telles pages de Sénèque, du Lucain ou de Martial*,

dijelu njegove lirike⁶⁾). Jer, ako je poezija umjetničko oblikovanje u kvalitetnom izboru i estetskom obliku našega iskustva o zbivanjima u životu, drugim riječima u društvenom previranju, kako se ono odražava u pjesnikovu dodiru sa samim životom, — onda i Horacijeve *Lirske pjesme (Carmina)* moramo ocijeniti i ocjenjivati kao pjesnikovu težnju da je umjetnički izrazio upravo ono, što je u sebi kao lirski pjesnik osjećao.

Horacije je svoju lirsku staloznost i ravnotežu, uz to i opravdani moralni stav, postigao postepenim smirivanjem svojih doživljaja. Na prvom mjestu, a to znamo iz pjesnikova životopisa, mi susrećemo i duševnim očima vidimo mladića oduševljena idealima slobode. Kao takav i nije mogao prihvatiti i onda shvatiti tajnu Salustijeva iskustva, koji je kazao . . . *sed profecto fortuna in omni re dominatur*. Zatim je ubrzo, kako čitamo u pjesmi posvećenoj Pompeju Varu (*C. II, 7*), u kojoj se s gorčinom sjeća:

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula,
Cum fracta virtus et minaces
Turpe solum tetigere mento,—

osjetio svu tragiku pustoši oko sebe, kad je Brut bio politički uništen i konačno izgubio život. U toj duševnoj pustoši Horacije nastoji najprije naći sama sebe, novu ravnotežu i izvor svježih oduševljenja. U citiranoj strofi prvenstveno se zrcali, u realističkom smislu, Horacijeva iskrenost u njegovoj oštroj i neuvijenoj kritici tadašnjeg društva, koju je bio započeo u *Epodama* i *Satirama*. Ovdje je sam pjesnik, a kroza nj su tisuće i tisuće drugih njegovih savremenika to isto doživjeli. Ispovjedni je ton u *Epodama* i *Satirama* prisniji, ali i radikalniji.

Poetska slika u spomenutoj strofi osobito se izražava metaforom *relicta non bene parmula*, koja, ako se tačno prenese u naš jezik, dobiva neku novu nijansu, a ne onakav izraz, kao kad ga se shvati *doslovno*. Metafora: *relicta non bene parmula* znači, ako upravo tačno shvatimo Horacijevu doživljajnu atmosferu, *a na to ne mogu biti ponosan*, te daje cijeloj pjesmi naročiti uvjerljivi naglasak ispovjedne iskrenosti⁷⁾.

S druge strane, pjesnik neizravno naglašava svoje spoznanje i uvjerava sebe i čitaoca, da je stvarnost toliko siva, te da mu uz siromaštvo prijeti razorni pesimizam. Mi znamo da se Horacije ipak snašao u novim prilikama i malo po malo došao k sebi. Zato je poslije i bio oprezan, kad je morao zauzeti svoj stav u političkom obračunu između Oktavijana i Antonija.

Horacije nije htio da se potpuno kao stvaralac prilagodi modnom pisanju panegirika samom vladaru, što je bila oznaka helenističko-orijen-

⁶⁾ *Usp.* T. Smerdel, *Horacijevi lirski portreti*, *Živa Antika* 1955. sv. II, str. 341 zatim još: *Homеров otok blaženih*, priopćio B. M. Hrvatsko pravo, 28, VII 1911.

⁷⁾ *Cfr.* mišljenja J. Golika i K. Pavletića u *Nastavnom Vjesniku*, 1911, str. 142. i *d.*, iako ti zaključuju prema podacima iz Occionija, Q. *Orazio Flacco*, Bologna, 1893. i Karstenu, Q. *Horatius Flaccus, Ein Blick auf sein Leben, seine Studien und Dichtungen*, Leipzig 1863. To mišljenje ne prihvaća ni Hans Färber u svome najnovijem izd. Horacija: Q. *Horatius Flaccus, Carmina Heimeran*, München 1960.

talnog običaja. To se uvelike počelo razvijati upravo u Augustovo doba. Zato je i u takvim lirskim izrazima, koji su kroz zbirke njegove lirike očitovali osobito prijateljsko raspoloženje prema Augustu, nastojao da ostvari što više iskrena patosa. Ipak je pjesnik često postao žrtva svoga vremena i ukusa epohe. Prečesto naglasci takva značaja, osobito u t. zv. *Rimskim odama*, gdje se obraća Augustu, ako se usporede s onim pjesmama, u kojima je pjesnik izrazio svoje oduševljenje prema radostima života, mogu izazvati sumnju u pjesnikovu iskrenost. Takve *prigodne ode* sa svom svojom gnomičkom reljefnošću često izazivlju osjećaj da je u njima prigušena cijela lirska atmosfera. Zbog toga opravdano možemo reći, da u Horacijevu stvaralaštvu ima nekoliko oblikovnih etapa, a one nisu podjednako lirski uravnotežene s obzirom na lirsku izražajnost. Dok su *Epode* i *Satire* kudikamo otvorenije u svojim napadima na tadašnje vrijeme, dotle *Lirske pjesme* pokazuju umjetničku smirenost i prikriveni stoicizam, a taj je opet tvorevina samoga Horacija.

U tipičnoj pjesmi potpuno autobiografsko-ispovjednog značaja: C. I, 14 Horacije ovako pjeva:

O navis, referent in mare te novi
Fluctus! O quid agis? Fortiter occupa
Portum! Nonne vides, ut
Nudum remigio latus

Et malus celeri saucius Africo
Amtemnaeque gemant.....

zatim:

... Tu, nisi ventis
Debes ludibrium, cave.

Ovi ispovjedni naglasci bjelodano govore o pjesnikovoj lirskoj iskrenosti, koja je opet u suvisloj vezi s realističkim izrazima pjesnikove pobune u *Epodama* i *Satirama*. Zato bi se zaista i sama pjesma morala tumačiti kao autobiografska alegorija, a ne smislu kao da *navis* označuje samu državu i društveno zbivanje u pjesnikovoj epohi.

Oblikovanje Horacijeva duhovnog snalaženja naročito se očituje u 16. epodu. Psihološko tadašnje pjesnikovo raspoloženje mogli bismo dopuniti s onim, što mnogo kasnije kaže Tacit (*An. III, 18*) za svoje vrijeme: *Mihi, quanto plura recentium seu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur*. Ipak, pjesnik zamišlja da u sadašnjim njegovim prilikama ništa drugo ne preostaje njemu i njegovim savremenici nego da otplove iz Rima prema Oceanu, gdje će stići na *plodonosne njive* i *bogate otoke*⁸⁾:

Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus, arva divites et insulas (*Ep. 16, s 41 i d.*)

Ta *arva beata et insulae divites* i nisu drugo u pjesnikovu životu, nego čežnja i zatim postepeno sticanje ravnoteže u moralnom stavu prema životu. U Horacija jedino s pomoću poezije. Ipak će ta ravnoteža,

⁸⁾ Smerdel, *Utjecaj Horaca u genezi „Dubrovačke trilogije“*, *Hrvatsko kolo — književno naučni zbornik Matice Hrvatske — XXIII, 1942., str. 342. i d.*

s mukom stečena kroz tolike godine, doživjeti još nekoliko puta jače potrese, katarse i iskušenja, što se jasno opaža prema mnogim mjestima u *Satirama* i *Pismima*, da bi opet ono, što je izrekao na jednom mjestu (*Epist. I, 16, s 65*):

... nam qui cupiet, metuet quoque; porro,
qui metuens vivet: liber mihi non erit unquam,—

razradio lirski još umjetničkije u mnogim svojim kasnijim pjesmama dodajući, ugledavši se na Pindara, gnomičko razblaživanje svome protestu. Isto je tako u ispovjednom smislu zanimljivo ono mjesto, u kome se obraća Meceni (*Epist. I, 7, s. 34 i 94*):

Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno...

i:

Quod te per Genium dextramque deosque Penatis
Obsecro et obtestor, vitae me redde priori.

Poznato nam je, da je i Vergilije osjećao tjeskobu svoga vremena pa je nastojao izraziti u svojim poetskim očitovanjima i raspoloženje svojih savremenika. Osim onoga, što je izrazio u četvrtoj bukolskoj pjesmi, mi susrećemo u *Cataleptonu* ove stihove:

nos ad beatos vela mittimus portus.

Ti sretni otoci i luke, gdje bi brodovi bili najsigurniji, i nisu drugo za oba pjesnika Augustova vremena nego lirski izražena pjesnička slika i s njom težnja da u poeziji, a to znači u svome ostvarenom pjesničkom stvaralaštvu, nađu ličnu ravnotežu i utjehu pa da onda sve to prenesu na druge. Ta težnja po koji put, osobito u Horacija, dobiva neke posebne *mističke* naglaske. Krvava zbivanja njegova vremena pa brige i naponi dnevna života bôje crnim bojama sva Horacijeva oduševljenja. Ta sumorna raspoloženja vrlo iskreno pjesnik izražava u jednoj pjesmi (*C. I. 7*), kad pjeva:

... sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitaeque labores....

te:

O fortes peioraque passi
Mecum saepe viri, nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus aequor.

Pjesničke slike o vodi i plovljenju, osim u citiranom 16 *epodu*, susrećemo i u drugim lirskim očitovanjima. Sve su one, s obzirom na tmurnu stvarnost, iskreno naglašene. Tako u *C. III, 29* Horacije vrlo jasno, jer se obraća Mecenu, pjeva:

... Quod adest memento
Conponere aequus: cetera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio aequore
Cum pace delabentis Etruscum
In mare, nunc lapides adesos.

Stirpesque raptas et pecus et domos
 Volventis una non sine montium
 Clamore vicinaeque silvae,
 Cum fera diluvies quietos

*Irritat amnes. Ille potens sui
 Laetusque deget, cui licet in diem
 Dixisse: Vixi*

Osim toga, Horacije kao lirski tumač svoje epohe i u njoj burne stvarnosti, koja je bila u neprestanom previranju, iskreno vidi u Augustovoj ličnosti dolazak novoga vremena. Pjesnik ga uspoređuje s proljećem (C. IV, 5), jer nastoji prekriti sve ono, što je bilo u moralnom pogledu negativno u Oktavijanovim postupcima. U drugoj strofi spomenute pjesme, zaboravljajući na krvava zbivanja, pjesnik kliče:

*Lucem redde tuae, dux bone, patriae:
 Instar veris enim voluit ubi tuus
 Affulsit populo, gratior it dies
 Et soles melius nitent.*

Ovom je pjesničkom slikom pjesnik i nehotice ušao u sferu simboličke o svijetlu i otkupitelju, kakvu susrećemo u helenističko-orijentalnim očitovanjima u liku Dionisa, Adonida, Osirisa i drugih božanstava. Ipak Horacije želi istom slikom naglasiti nešto više, realnije, što bi se moglo odraziti u društvenom zbivanju njegova vremena. Zato u tom smislu njegova iskrenost dobiva posebni vid.

Horacije je često nastojao naglasiti, da mu nisu samo na pameti uživanje i neka hedonistička danguba, jer to kao da opravdava u pjesmi posvećenoj Kvintiju Hirpinu (C. II. 11) ovako:

*... quid aeternis minorem
 Consiliis animum fatigas?
 Cur non sub alta vel platano vel hac
 Pinu iacentes sic temere et rosa
 Canos odorati capillos,
 Dum licet, Assyriaque nardo
 Potamus uncti?*

Pjesnik zna, da, iako smo *ludumque fortunae* (C. II, 1) te *ludibrium ventis* (C. I, 14) i da:

*... diffugiunt cadis
 Cum faece siccatis amici
 Ferre iugum pariter dolosi* (C. I, 35),—

ipak život traži da se osovimo i da nastojimo shvatiti smisao, koji je ukorijenjen u tajni i zagonetki života. Upravo u ovakvim pjesmama Horacije ističe svoju individualnost, ali iz njih se vidi i njegova čežnja za jednostavnim životom onako isto, kako smo to osjetili čitajući njegov 16. epod, gdje je izrazio ideju, kako bi ljudi budućih vremena mogli svladati svoje niže nagone. U tom epodu ima toliko iskrenosti, koja nas uvjerava, da je Horacije bio vrlo daleko od Augustovih shvaćanja o osveti prema političkim neprijateljima. Ova se misao kao utopija javlja u mnogim Horacijevim pjesmama i ona dobiva svoju smirenu konačnicu u stihovima:

*Dona praesentis cape laetus horae ac:
Linque severa (C. III, 8).*

Ti bi stihovi bili u potpunoj suprotnosti sa shvaćanjem onih, koji su u Horaciju vidjeli jedino njegovo lirsko oduševljenje za drevnu rimsku *virtus*.

Ovo *linque severa* izraz je lirske iskrenosti, iako pjesnik na mnogim mjestima ističe ozbiljnost života i zna, da se *minuentur atrae carmine curae* (C. IV, 11). Uz to, mnogobrojne gnome, rasijane po strofama četiriju zbirki *Lirskih pjesama*, usko su povezane s lirskom atmosferom doživljaja, koji su kroz život pratili Horacija. Htio je dati svoj pečat zbivanjima oko sebe, pa je u mnogim izrazima, premda su rečeni s pomoću osobitih pjesničkih slika, ostao dosljedan i nevjerovatno iskren. Katkada se pjesnik uvijeno izražava. To je njegov osebujni *hermetizam*, a taj ga približava modernom lirskom oblikovanju.

Osobiti naglasak pjesnikove iskrenosti izražen je posebnom rezigniranom odlučnošću u C. III, 2 stihovima:

Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores?

To je svakako smirenije, negoli je ono što je u viziji naglašavao kao realnu utopiju u 16. *epodu*. Ujedno je to poziv savremenici, da bi shvatili suštinu života u jednostavnosti i u vječnim ljepotama zanosa, koje nam opet pruža taj isti život. Taj život, koji je Horacije volio i tu svoju ljubav nebrojeno puta izrazio u svojoj lirici, ne može biti podnošljiv, jer, kako sam veli: *et post equitem sedet atra cura*, ako ne znamo sačuvati *aequam mentem in rebus arduis*. To znači biti priseban u svim kontradikcijama životnih zbivanja i mirno uočiti *contradictio oppositorum* (Nicolaus Cusanus), koja nastaje između naših zanosa s jedne strane i naše individualne vrijednosti u životu. S druge strane, smirenje nastaje, ako možemo shvatiti ispunjenje onoga mogućeg dobra, koje želimo, noseći ga u sebi, oživotvoriti.

Traženje duhovne i realne ravnoteže u životu bitna je karakteristika Horacijeve lirike. To je njezin filozofski aspekt; a isto tako na taj način on ostaje tipični pjesnik neumrlih vrednota pravog humanizma. Kad se sve to uoči, onda su nam i razni, a katkada i uvijeno kazani, izrazi Horacijeve iskrenosti u njegovim lirskim pjesmama razumljivi, on u našim očima dobiva aureolu vatesa. Tad su takvi izrazi u svim mogućim poetskim slikama i u umjetničkom pogledu opravdaniji. A bit je poezije da bude čovjeku uz viziju i utjeha!

Zagreb.

T. Smerdel.

RIASSUNTO

T. Smerdel: LA SINCERITÀ LIRICA D'ORAZIO

In questo saggio l'autore ha provato a fare un contributo per la migliore comprensione della lirica d'Orazio. Perciò ha accentuato il problema della sincerità lirica con una nuova analisi di alcune poesie di questo grande lirico, la cui creazione artistica tanto rassomiglia alle preoccupazioni della poesia contemporanea.